

2015 թ. հունիսի 3-ին ՀՀ ԳԱԱ նիստերի դահլիճում լիազումար նիստով սկսվեց, ապա հաջորդ երկու օրերին ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտում իր աշխատանքները շարունակեց «Զահուկյանական ընթերցումներ» միջազգային գիտաժողովը՝ նվիրված ակադեմիկոս Գ. Զահուկյանի ծննդյան 95-ամյակին: ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտի աշխատակիցներից, ասպիրանտներից ու հայցորդներից բացի, գիտաժողովին մասնակցում էին ինչպես Հայաստանի Հանրապետության գիտակրթական տարբեր հաստատությունների՝ Երևանի պետական համալսարանի, Խ. Աբովյանի անվան պետական մանկավարժական համալսարանի, Վանաձորի պետական մանկավարժական ինստիտուտի, «Տաթև» գիտակրթական համալիրի, Երևանի պետական ճարտարագիտական համալսարանի, Մաշտոցի անվան Մատենադարանի, Երևանի պետական լեզվաբանական համալսարանի, Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի գիտաշխատողներ, ասպիրանտներ ու հայցորդներ, այնպես էլ այլ երկրներ (Ավստրիա, Շվեդիա, Իրան) ներկայացնող գիտնականներ:

Լիազումար նիստի բացեց Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի տնօրեն Վ. Կատվալյանը: Ներկայումս ողջունեց և գիտաժողովի աշխատանքներին բարի երթ մաղթեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռ. Մարտիրոսյանը: Գ. Զահուկյանի կյանքին ու գործին, գիտական

«Զահուկյանական ընթերցումներ»

միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված ակադեմիկոս

Գ. Զահուկյանի ծննդյան 95-ամյակին

գործունեության տարբեր ոլորտներին նվիրված հետաքրքրական զեկուցումներով հանդես եկան Լ. Հովսեփյանը և Վ. Համբարձումյանը, իսկ Կ. Առաքելյանը մեծ լեզվաբանին ներկայացրեց նաև իբրև տաղանդավոր բանաստեղծ: Ելույթ ունեցողները (Ա. Դուլխանյան, Լ. Խաչատրյան, Հ. Սուքիասյան, Հ. Հովհաննիսյան, Ջ. Բառնասյան) տարբեր դիտանկյուններով ներկայացրին մեծանուն գիտնականին, մարդուն, գիտության կազմակերպչին:

Երկօրյա նստաշրջանի ընթացքում լսվեցին բազմաթիվ զեկուցումներ, որոնք աչքի էին ընկնում իրենց գիտական նորությամբ և ասելիքի խորությամբ: Գ. Զահուկյանի առաջադրած գիտական հարցերի քննարկմանն էին նվիրված Լ. Խաչատրյանի «Կաղապարի տեսությունը ըստ Գ. Զահուկյանի», Գ. Գևորգյանի «Գ. Զահուկյանը և հայերենի բարբառների ձևաբանական դասակարգման հարցը», Ս. Սարգսյանի «Ընդհանուր լեզվաբանական նորաստեղծ տերմինները Գ. Զահուկյանի աշխատություններում» զեկուցումները:

Աղբյուրագիտական իրենց կարևոր դիտարկումներով մեծ հետաքրքրություն առաջ բերեցին Լ. Հովհաննիսյանի «Փարավոն բառի շուրջ», Վ. Համբարձումյանի «Ստուգաբանություններ», Լ. Հովհաննիսյանի «Բառիմաստային փոփոխություններ նույնանիշների՝ 18-րդ դ. ավանդված ձեռագիր բառարաններում», Լ. Սիմոնյանի «Գրաբարի «Զգայական ընկալումներ», «Զգացմունքներ» իմաստային խմբի բայերը» զեկուցումները:

Արևելահայերենի և արևմտահայերենի հնչյունական, բառային և քերականական մակարդակներին էին նվիրված Դ. Գյուլզատյանի «Ուրվագիծ հայերենի հնչերանգային ուղղախոսության», Ռ. Դոխտյանի «Արդի հայերենի խոսքային գործունեության իմաստային ենթադասի բայերի գործածությունը բարեկիրթ խոսքի կառույցներում», Գ. Գրիգորյանի «Հնչամիավորների դրսևորման զանազանություններ խոսքի տարբեր տեմպերում», Լ. Թելյանի «Դիմավոր բայ+անորոշ դերբայ» կառույցի գնահատման շուրջ», Ս. Միրումյանի «Հավելական բաղադրիչով հարադրական բայերի կառուցատիպերը Հովհ. Թումանյանի հեքիաթներում», Ռ. Թոխմախյանի «Երկբարբառները արևմտահայերենում» և այլ զեկուցումներ:

Տերմինաբանության ու ստուգաբանության մի շարք հարցեր արծարծվեցին Ա. Գալստյանի «Միօրինականացման միտումները հայերենի լեզվաբանական

տերմինահամակարգում», Լ. Դիլբարյանի «Հայոց լեզվաբանության ստուգաբանության վիճահարույց մի քանի խնդիր», Հ. Ջաքարյանի «Հեղույս, կոշիկ և կաշի բառերի ստուգաբանությունը» զեկուցումներում, միջնադարյան գրավոր հուշարձանների բառաքննությանն էին վերաբերում Գ. Մխիթարյանի «Կցորդ, կացուրդ և կոնդակ» անվանումները միջնադարյան հայ հոգևոր երգարվեստում», Սոհամմադ Սալեք-Սոհամմադիի «Միջին հայերենի բառարանագրության շուրջ» զեկուցումները:

Բարբառագիտական հարցերի քննությանը նվիրված զեկուցումներով հանդես եկան Վ. Կատվալյանը («Լեզվական դիտարկումներ ըստ Բայազետի բարբառի նյութի», «Ռուսերեն փոխառություններ Բայազետի բարբառներում»), Ջ. Բառնասյանը («Դերանվանական իրողություններ Վանի բարբառում»), Հ. Խաչատրյանը («Տուն և հյուղ հասկացությունների բառանունների բարբառային բնութագիրը», «Բնակարան, տուն, կահ-կարասի իմաստային թեմատիկ խմբի բառանվանումները Գեղարքունիքի մարզի խոսվածքներում»), Հ. Մեսրոպյանը («Երեցկին հասկացության բարբառային արտահայտությունները»), Ս. Վարդանյանը («Որոշ դիտարկումներ Համենի բարբառի խոսվածքի մասին») և այլք:

Իրենց գիտական պրպտումների արդյունքները ներկայացրին նաև երիտասարդ գիտաշխատողներ Հ. Գևորգյանը («Ցեղանունների կրոնադավանաբանական նշանակությունները հայ մատենագրության մեջ»), Հ. Թադևոսյանը («Հիվանդություն հասկացության բառային դրսևորումները միջնադարյան բժշկարաններում»), Վ. Խաչատրյանը («Միջին հայերենում փոխառված բառերի գործածությունը 16-րդ դարի ձեռագրերի հիշատակարաններում»), Գ. Մկրտչյանը («Գեղարքունիքի մարզի խոսվածքների հնչյունական համակարգերի ընդհանրություններն ու տարբերությունները») և այլք:

Գիտաժողովն ավարտվեց մտքերի աշխույժ փոխանակումով ու քննարկումով, հարցադրումներով ու եզրահանգումներով, դիտողություններով ու առաջարկություններով:

Նստաշրջանի զեկուցումները կիրառարական «Զահուկյանական ընթերցումներ» հերթական ժողովածուում:

Լուսինե ՂԱՍՏՅԱՆ

Արա Աբրահամյանը ՌԴ ազգամիջյան հարցերով կոմիտեի ղեկավար

Ռուսաստանի հայերի միության նախագահ Արա Աբրահամյանը ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինի հրահանգով նշանակվել է ազգամիջյան հարաբերությունների հարցերով ՌԴ նախագահին առընթեր պետական ազգային քաղաքականության տեղեկատվական աջակցության հարցերով խորհրդի նորաստեղծ կոմիտեի ղեկավարի պաշտոնում, իրազեկում է ՌԴUsarinfo.org ռուսալեզու կայքէջը:

Նորաստեղծ կոմիտեի գործունեությունը պետք է նպաստի ազգամիջյան հարաբերությունների ոլորտում պետական ազգային քաղաքականության իրականացման արդյունավետության բարձրացմանը:

Նախագահ Պուտինի մեկ այլ հանձնարարականով Աբրահամյանը նշանակվել է նաև Ռուսաստանի օրվան, Ազգային միասնության օրվան և Դրին ու Սևաստոպոլը Ռուսաստանին վերամիավորելու օրվան նվիրված միջոցառումները համակարգող աշխատանքային խմբի անդամ, որի ղեկավարումը վստահվել է ՌԴ նախագահի աշխատակազմի ղեկավարի առաջին տեղակալ Վյաչեսլավ Վուլգինին:

Ակադեմիական նոր հրապարակություններ

1. В. Бархударян - История армянских колоний Москвы и Петербурга (половина XVIII века - начало XX века).

2. Յու. Սուվարյան, Ն. Շահնազարյան - Ռազմավարական կառավարում:

3. Հեղ. կոլեկտիվ - Ցեղասպանության ականատեսների հուշեր:

4. Ж. Калантарян - История армянской литературно-теоретической мысли V-XIX веков.

5. Ов. Себастиан - История Себастии.

6. Г. Карагезян - Арарат-сакральная территория. По запискам европейских путешественников.

7. Հեղ. կոլեկտիվ - Proceedings of the

International Conference on «Microwave and THz Technologies and Applications».

8. Հեղ. կոլեկտիվ - Երիտասարդ արվեստաբանների գիտական իններորդ նստաշրջանի նյութեր:

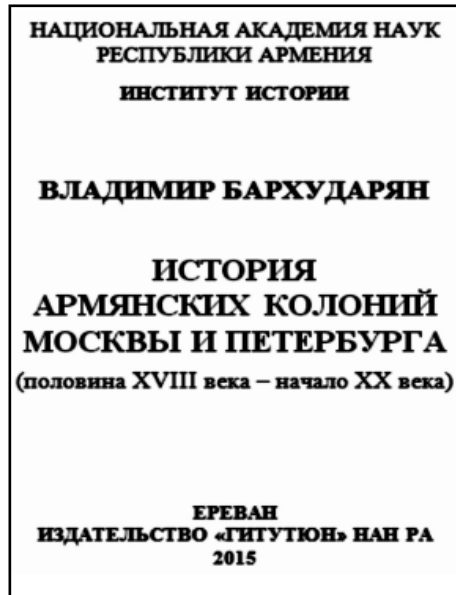
9. Ա. Բայադյան - Տնտեսագիտական բառարան:

10. Վ. Հարությունյան, Կ. Սարգսյան - Պետական հակաճգնաժամային քաղաքականության միջազգային փորձը և դրա վերլուծությունը:

11. «Բանբեր հայագիտության», 2015 թ., № 1:

12. Հեղ. կոլեկտիվ - Հայոց գրականության պատմություն (վեց հատորով), հ. 3:

2010 թ. ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ լույս ընծայվեց ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանի «Մոսկվայի և Պետերբուրգի հայ գաղութների պատմություն (XVIII դարի կես - XX դարի սկիզբ)» արժեքավոր աշխատությունը: Վերջերս ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչությունը ռուսերենով հրատարակեց այդ արժեքավոր աշխատությունը (թարգմանիչ՝ Լաուրա Մելիքյան): Գրքի տպագրության ծախսերը սիրահոժար ստանձնեց ամերիկահայ բարերար Էդուարդ Մալոյանը:

յան արդյունավետությունը:

Եկեղեցու միջոցով առավել սերտ հարաբերություններ էին ստեղծվել հայրենիքի հետ, ինչը և հնարավորություն էր ընձեռնում ծավալելու լայն գործունեություն:

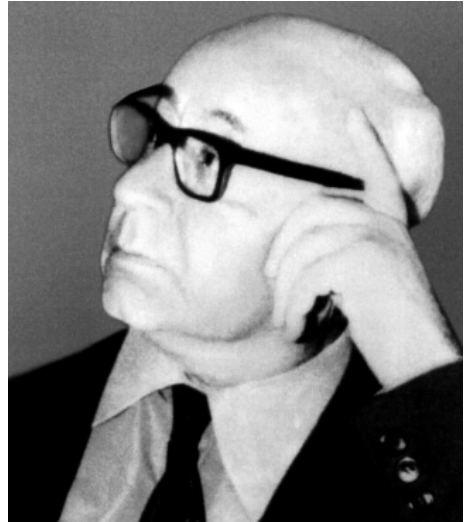
- Երկու հայ համայնքներին մշտապես մտահոգել է հայրենիքի պատմական ճակատագիրը: Նրանց միջավայրում մշակվեցին հյուսիսային հզոր հարևանի միջոցով Հայաստանի ազատագրման՝ Մ. Սա-րաֆյանի և Զ. Արդուխանի ծրագրերը, Արևելյան Հայաստանը Ռուսաստանին միացնելու ժամանակ Հայաստանին լայն ինքնավարություն տալու և Լազարյանի նախագիծը: Այդուհետ հայ համայնքները մշտապես հետամուտ էին Արևելյան Հայաստանի ազատագրմանը:

- Մոսկվան և Պետերբուրգը դարձան

գուկները, Լորիս-Մելիքովները և ուրիշներ: Հայերի փոքրաքանակ այդ շերտի ներկայացուցիչներն ունեին տիտղոսներ, անգամ արժանացել էին ազնվականական կոչման և ճանաչված էին բարձրագույն իշխանությունների կողմից: Նրանք, որպես կանոն, իրենց հնարավորություններն ու կապերն օգտագործում էին՝ լուծում տալու հասարակական, ազգային բնույթ կրող հարցերին: Այդ գերդաստանների մեջ առանձնանում էին հատկապես Լազարյանները: Համընդհանուր գնահատության արժանացած Լազարյանների գործունեությունն ուղեկցեց, նրա հաստատուն հիմքերը դրեց Հովհաննես Լազարյանը: Խարիսխ գցելով Պետերբուրգում, բարեկամական հարաբերություններ հաստատելով պետական գործիչների հետ՝ նա ի գործ եղավ հմուտ գուգակցելու պետական հետաքրքրություններն ու ազգային շահերը:

Նա խորապես գիտակցում էր պետականությունը կորցրած, տարբեր երկրներում ծվարած ժողովրդի կյանքում եկեղեցու նշանակությունը՝ որպես ազգը միավորող, նրա ինքնությունը հատկանշող կազմակերպություն: Սեփական միջոցներով նա կառուցեց եկեղեցիներ,

ՎԱԶԳԵՆ ՉԱԼՈՅԱՆԻ «ՀԱՅՈՑ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄԱԹՅՈՒՆ» ԳՐԻ ՎԵՐԱՀՐԱՍԱՐԱՎՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վ. Չալոյանի «Հայոց փիլիսոփայության պատմություն (Հին և միջին դարեր)» ուսումնասիրության հրապարակումից անցել է շուրջ քառասուն տարի: Նույն ժամանակահատվածում լույս են տեսել փիլիսոփա-հայագետների բազմաթիվ աշխատություններ, քննական բնագրեր, աշխարհաբար և ռուսերեն թարգմանություններ, սակայն Վ. Չալոյանի գործը ոչ միայն չի կորցրել իր գիտական արժեքը, ըստ արժանվույն մտել է հայագիտության դասական աշխատությունների շարքը:

Հայ միջնադարյան մտածողների թողած հարուստ ժառանգության համակողմանի մատուցման և միջնադարում կատարված սոցիալ-տնտեսական տեղաշարժերի, ինչպես և հոգևոր-մշակութային ոլորտում առաջ եկած գաղափարների նորովի մեկնաբանության շնորհիվ Վ. Չալոյանի ուսումնասիրությունը առաջացրեց մեծ հետաքրքրություն և արագ սպառվեց: Այն շուտով դարձավ գրադարանային հազվագյուտ մուշ:

Այստեղ հայ փիլիսոփայական մտքի ժամանակագրական շարադրանքում արժանի է հոգևոր մշակույթի գիտական նոր գնահատական ու մեկնաբանություն և առաջ է քաշված հայկական Ռենեսանսի տեսությունը: Հեղինակը մի շարք ուշագրավ փաստերի հիման վրա, հատկապես X-XIII դարերում, պնդում է, որ այդ ժամանակ կատարվում են սոցիալ-տնտեսական տեղաշարժեր, տեղի է ունենում միջնադարյան Հայաստանի քաղաքներում կապիտալի նախասկզբնական կուտակում, որը հանգեցնում է դասակարգային հակասությունների սրմանը և ի վերջո աշխարհայացքային փոփոխությունների, հոգևոր մշակույթի աշխարհականացմանը: Թեև միջնադարագետների որոշ մասը չընդունեց Վ. Չալոյանի հայկական Ռենեսանսի տեսությունը, սակայն այն մտավ լայն շրջանառության մեջ և ունեցավ, այժմ էլ ունի բազմաթիվ կողմնակիցներ:

Բացի այդ, Վ. Չալոյանի սույն ուսումնասիրության մեջ, ի տարբերություն նրա ռուսերեն հրատարակության, ընդլայնված և հարստացված են մի շարք բաժիններ, մասնավորապես ականավոր փիլիսոփաներ Վ. Ռաբունու, Զ. Երզնկացու, Զ. Որոտնեցու և Գ. Տաթևացու հայացքներին նվիրված գլուխներ:

Վ. Չալոյանի «Հայոց փիլիսոփայության պատմություն» գիրքը երկրորդ հրատարակությամբ գոհունակությամբ կընկալվի ընթերցողների, հայ հոգևոր մշակույթի պատմության հետաքրքրվողների, ինչպես նաև ուսանողների նոր սերունդների կողմից:

ՍԵՆ ԱՐԵՎԷՍՏԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
փիլիսոփայական
գիտությունների դոկտոր
25 մարտի 2013թ.

«ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ»

ՄԵԾԱՎԱՍՏԱԿ ՊԱՏՄԱՐԱՆԻ ԳԻՐԻՔԸ ՌՈՒՍԵՐԵՆ

Ակադեմիկոս Վ. Բարխուդարյանի մեծագործությունը, անշուշտ, լուրջ ներդրում է հայ-ռուսական դարավոր փոխհարաբերությունների պատմության ուսումնասիրության բնագավառում: Այժմ, երբ ավելի բազմամարդ են դարձել Ռուսաստանում հայկական գաղթօջախները և հատկապես Մոսկվայի ու Պետերբուրգի հայկական համայնքները, առավել ևս կարևորվում է այս աշխատության ռուսերեն հրատարակությունը, ինչը կնպաստի հայկական համայնքների գործունեության արժևորմանը, ինչ-որ ձևով կօգնի նրանց ազգային պահպանելու կարևոր հիմնախնդրում:

Աշխատության մեջ արխիվային հարուստ փաստաթղթերի, ժամանակի մատուցի և գրականության հենքի վրա վաստակաշատ պատմաբանը լուսաբանում է Ռուսաստանի մայրաքաղաքների հայկական համայնքների պատմությունը, նրանց կապերը մայր հայրենիքի հետ, XVIII դ. կեսից մինչև XX դ. սկիզբն ընկած ժամանակահատվածում նրանց որոշակի ներդրումը հայոց կրթության, գիտության, արվեստի պահպանման ու զարգացման ասպարեզում և ընդհանրապես հայ-ռուսական մշակութային կապերում:

Քանի որ գրքի հայերեն տարբերակը ժամանակին գրախոսվել է գիտական մամուլում (տե՛ս «Պատմաբանասիրական հանդես», 2010 թ., N 3, էջ 260-262, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 2010 թ., N 3, էջ 343-347, նպատակահարմար գտանք ստորև ներկայացնել խնդրո առարկա թեման ուսումնասիրելիս ակադեմիկոս Վ. Բարխուդարյանի կատարած արժեքավոր եզրահանգումները, որոնք առավել ամբողջական և տեսանելի են դարձնում մեծանուն պատմաբանի գիտական ծանրակշիռ ներդրումն այս բնագավառում:

- Ռուս-հայկական հարաբերությունները XVIII դ. երկրորդ կեսից աշխույժ ու կենսունակ հունի մեջ մտան: Այդ հարաբերությունների մեջ առանձնանում էին Ռուսաստանի հայկական գաղութները, որոնց մեջ կարևորվում էր Մոսկվայի և Պետերբուրգի, թեպետև փոքրաքանակ, հայության դերը: Մայրաքաղաքների հայ համայնքները ձևավորվեցին եկեղեցու, հոգևոր իշխանության հիմքի վրա, որը կանխորոշեց նրանց գործունեությամբ:

հայ մշակույթի ավանդների պահպանման ու զարգացման յուրահատուկ կենտրոններ: Այդտեղ հրապարակ եկան հայոց պատմության, բանասիրության և մշակույթի մյուս բնագավառների հիմնարար աշխատություններ: Հայ համայնքները որոշակի ներդրում ունեցան հայ ընթերցողին ռուս և եվրոպական մշակութային արժեքներին ծանոթացնելու հարցում:

- Նշանակալի է մայրաքաղաքների հայ համայնքների ներդրումը հայ-ռուսական հարաբերությունների ամրապնդման գործում: Դասագրքեր, բառարաններ, ձեռնարկներ, երկու ժողովուրդների պատմությանն ու մշակույթին վերաբերող գրականություն հրատարակելով՝ հայ համայնքները մեծապես նպաստեցին երկու ժողովուրդների փոխմանաչմանն ու հարաբերությունների խորացմանը, նախկին՝ գերազանցապես առևտրատնտեսական կապերի համեմատ գիտամշակութային նոր որակ տվեցին ու նոր աստիճանի բարձրացրին հայ-ռուսական հարաբերությունները:

- Մեծ էր հայ համայնքների դերակատարությունը Հայաստանում և հայկական գաղթավայրերում հետամնացությունը հաղթահարելու, լուսավորություն տարածելու ասպարեզում: Մոսկվայի և Պետերբուրգի բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում, Լազարյան ծեմարանում երիտասարդները մասնագիտանում, հաղորդակցվում էին առաջավոր մշակույթին, հասարակական կյանքին: Վերադառնալով հայրենիք՝ լծվում էին նոր գաղափարների տարածմանը: Երիտասարդությանը կրթելու հարցում մեծ էր դասախոսների և հայ մտավորականության դերը:

- Երկու հայ համայնքները մշտապես արձագանքել, սատարել են հայրենակիցներին բնական աղետները (երկրաշարժ, երաշտ և այլն), քաղաքական վայրիվերությունների (կոտորածներ, փախստականներ և այլն) ժամանակ և այլ պատճառներով ստեղծված դժվարին իրադրություններում:

- Մայրաքաղաքներում ապրում ու գործում էին առևտրատնտեսական ոլորտի նշանավոր հայ գերդաստաններ, անհատներ: Նրանցից էին Լազարյանները, Աբամելիքները, Դելյանովները, Մանուչարյանները, Արդուխան-Երկայնաբա-

հատկացրեց համապատասխան միջոցներ, որ նրանք դառնան հայ համայնքների ինքնավարությունը մարմնավորող հաստատություններ:

Նրա հասարակական ծառայություններն այնքան ակնառու են եղել, որ բազմիցս արժանացել են պետության գնահատականին: Նրա անվան հետ է կապվում 1775 թ. Լազարյաններին ազնվականական դաս ներառելը: Հռոմի և Գերմանիայի միապետ Հովսեփ II-ի հրամանով նրան շնորհվել են բարոնի, կոմսի տիտղոսներ: Նա ստացել է կոլեգիական խորհրդականի (1791 թ.), ապա իսկական պետական խորհրդականի (1800 թ.) աստիճաններ:

- Լազարյան ծեմարանը դարձավ արևելագիտության, հայագիտության նշանավոր կենտրոն, ուսումնական անփոխարինելի հաստատություն: Գիտակրթական իր բարձր որակը նա հետևողականորեն պահպանեց ավելի քան մեկ դար՝ հաղթահարելով բազում խոչընդոտներ ու դժվարություններ: Լուսավորության նախարարությունը ձգտում էր վերացնել ուսումնարանի առանձնահատուկ կարգավիճակը և այն որպես սովորական գիմնազիա մտցնել իր համակարգի մեջ: Լազարյաններին հաջողվեց պահպանել ծեմարանի գիմնագիական և արևելագիտական երկու մասնագիտությունները: Ուսումնական բոլոր հաստատություններում վերացվեցին նախապատրաստական բաժինները, մեծ ջանքերով ծեմարանում այն պահպանվեց, քանի որ առանց նախապատրաստական դասընթացի հայկական գավառներից եկող պատանիները չէին կարող ծեմարան ընդունվել:

- Լազարյաններն անջնջելի հետք թողեցին հայ ժողովրդի նոր շրջանի պատմության տարեգրության մեջ: Ազնվականի վեհ պախիվածքով նրանք ավելի քան մեկ դար փայլատակեցին հայոց երկնականարում: Խորապես ըմբռնելով ժամանակի ոգին ու նրա պահանջները՝ նրանք վիթխարի ներդրում կատարեցին լուսավորություն տարածելու, սեփական ժողովրդին ծառայելու գործում: Արդի ժամանակաշրջանի հայ գործիչների համար նրանք կարող են մշտապես ժողովրդի կողքին լինելու, նրան նվիրվելու լավագույն օրինակը լինել:

ՀՀ ԳԱՍ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

Ներկայացնում է ՀՀ ԳԱՍ սփյուռքի բաժինը

ՀՀ ԳԱՍ արտասահմանյան ամրամասնում, Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ, ՌԴ գիտության վաստակավոր գործիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների թեկնածու, պրոֆեսոր, Ռուսաստանի բանկերի միության նախագահ Գարեգին Աշոտի թոհունյանը ծնվել է 1955 թվականի մայիսին, Երևանում: Հայրը՝ Աշոտ թոհունյանը պատմաբան էր, իսկ մայրը՝ Կիմա թոհունյանը՝ ռուսաց լեզվի ուսուցչուհի: Դպրոցն ավարտելուց հետո թոհունյանը 1971 թվականին ընդունվել է Մոսկվայի Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի ֆիզիկայի ֆակուլտետ և ավարտել 1976-ին: 1986 թ. Լենինի անվան համաժողովրդական էլեկտրատեխնիկական ինստիտուտում պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն և ստացել ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Գարեգին Աշոտի ԹՈՍՈՒՆՅԱՆ

1989 թ. ավարտել է Մոսկվայի համաժողովրդական իրավաբանական ինստիտուտի իրավագիտության ֆակուլտետը (հեռակա), իսկ 1992 թ. ՌԴ կառավարման ազգային ակադեմիայի տնտեսագիտության բաժնում ստացել է 3-րդ բարձրագույն կրթությունը: Այդ ընթացքում Մոսկվայի իրավաբանական ինստիտուտում պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն և ստացել է իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

1995 թ. թոհունյանը Մոսկվայի պետական իրավաբանական ակադեմիայում պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն՝ «Բանկային գործը և բանկային իրավաբանությունը Ռուսաստանում. փորձը, խնդիրները, հեռանկարը» թեմայով:

2010 թ. ՌԴ նախագահի հրամանով նրան շնորհվել է «ՌԴ գիտության վաստակավոր գործիչ» կոչում: 2011 թ. դեկտեմբերին ընտրվել է Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ:

1977-1988 թթ. ընթացքում աշխատել է որպես գիտաշխատող, ավագ գիտաշխատող, իսկ ավելի ուշ՝ Դուբնայի միասնական միջուկային իստիտուտի հետազոտությունների բաժնի վարիչի տեղակալ: 1988 թ. Գարեգին թոհունյանը, թողնելով գիտության ասպարեզը, աշխատանքի է անցնում Մոսկվայի քաղաքային գործադիր կոմիտեի գիտության և տեխնիկայի գլխավոր վարչությունում, ուր հիմնել է դեկավարել է գիտաարտադրական ընկերություն:

1990 թ. թոհունյանը հրավիրվեց ստեղծելու և ղեկավարելու տեխնոլոգիա-

յի և գիտության զարգացման Մոսկվայի բանկը (Տեխնոբանկ): Լինելով Տեխնոբանկի ղեկավար՝ 1991 թ. թոհունյանը մասնակցել է Ռուսաստանի բանկերի միության ստեղծմանը և հենց այդ ժամանակ էլ ընտրվել այդ միության փոխնախագահ: Մեկ տարի անց հիմնել է միջբանկային ֆինանսական տուն և ղեկավարել է տնօրենների խորհուրդը: 1994 թ. միջբանկային ֆինանսական տանը կից ստեղծել է գիտական հետազոտությունների կենտրոն, իսկ 1996 թ. միջբանկային ֆինանսական տան հիման վրա ստեղծել է տեղեկատվական գործակալություն:

1994 թ. թոհունյանը առաջին անգամ ընտրվել է Ռուսաստանի բանկերի միության առաջին փոխնախագահ, մասնակցել է Մոսկվայի կառավարության լիազոր բանկերի խորհրդի ստեղծմանը:

1996 թ. թոհունյանը ընդգրկվել է ՌԴ կառավարության առընթեր բանկային գործունեության խորհրդի կազմում, իսկ մեկ տարի անց՝ Մոսկվայի քաղաքապետ Յուրի Լուժկովը թոհունյանին նշանակել է իր խորհրդականը ֆինանսաիրավական հարցերով (հասարակական հիմունքներով):

1997 թ. թոհունյանը թողնում է Տեխնոբանկի կառավարման նախագահի պաշտոնը՝ մնալով Տեխնոբանկի տնօրենների խորհրդի նախագահի պաշտոնում: 1998 թ. նա դառնում է ՌԴ վարչապետ Եվգենի Պրիմակովի խորհրդականը ֆինանսակրեդիտային հարցերով: Պրիմակովի պաշտոնակալությունից հետո թոհունյանը որոշ ժամանակ առաջին փոխվարչապե-

տի՝ Խրիստենկոյի խորհրդականն էր, որից հետո նշանակվել է ՌԴ Պետդումայի կոմիտեի փորձագիտական խորհրդի նախագահի տեղակալ՝ ֆինանսական շուկայի և վարկային կազմակերպման հարցերով: Այդ պաշտոնից հեռանալուց հետո (2000 թ.) թոհունյանը երկու տարի դասավանդել է ՌԴ կառավարման ազգային ակադեմիայում:

2002 թ. Գարեգին թոհունյանը ընտրվել է Ռուսաստանի բանկերի միության նախագահ: Այդ ժամանակից էլ նա ղեկավարում է Մոսկվայի բանկերի միության խորհուրդը և ռուսական բոլոր շրջանների բանկային միությունների խորհուրդը: Նա նաև ՌԴ Դաշնային խորհրդի նախագահ Վալենտինա Մատվիենկոյի խորհրդականն է և Դաշնային խորհրդի միջշրջանային բանկային խորհրդի նախագահի տեղակալը:

2006 թ.-ից թոհունյանը Ռուսաստանի արդյունաբերողների և փորձագետների միության խորհրդի անդամ է:

Թոհունյանը ավելի քան 270 հոդվածների, 50 գրքերի, մենագրությունների և դասագրքերի հեղինակ է:

Թոհունյանը առաջինն էր Ռուսաստանում, որ մշակեց «Բանկային գործ» համալսարանական դասընթացի համակարգը: 1996 թ.-ից նա ՌԴ կառավարման ազգային ակադեմիայի «Բանկային կառուցումներ և ֆինանսականության կարգապահություն» ամբիոնի վարիչն է, իսկ 1997 թ.-ից ղեկավարում է Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի Պետական

իրավունքի ինստիտուտի «Ֆինանսական և բանկային իրավունք» բաժինը:

Նրա գիտական ղեկավարությամբ պատրաստվել են 10-ից ավելի իրավագիտության դոկտորներ և թեկնածուներ: Նա Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի Պետական իրավունքի դոկտորական խորհրդի անդամ է, «Բանկային իրավունք» և «Իրավաբանության հարցեր» ամսագրերի խմբագրական կոլեգիայի անդամ, «Долговой эксперт» և «Национальный банковский журнал» ամսագրերի խորհրդի նախագահի տեղակալ: Գարեգին թոհունյանը Ռուսաստանի ազատ տնտեսական միության փոխնախագահն է, Մենեջմենթի միջազգային ակադեմիայի ակադեմիկոս և փոխնախագահ: Որպես Ռուսաստանի բանկերի միության նախագահ հիմնական ուշադրությունը նա դարձնում էր գիտական, կրթական աշխատանքի, ֆինանսական գրագիտության բարձրացման հարցերին:

Ամեն ամիս, ինտերնետի միջոցով, անց է կացնում առցանց հանդիպում և բաց բանավեճ ուսանողների, դասախոսների համար: Նա տարբեր հեռուստա և ռադիոհաղորդումների մշտական հյուրն է, ՁԼՄ-ներում հաճախ է հիշվում նրա անունը՝ որպես ֆինանսական փորձագետ:

Գ. թոհունյանը անց է կացնում հատուկ վարպետության դասեր՝ ինչպես Ռուս-հայկական (Սլավոնական) համալսարանի ուսանողներին, այնպես էլ Մոսկվայի Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի հայ ուսանողական միության համար:

Գ. թոհունյանը ակտիվ մասնակցություն է ունենում ֆինանսական օմբուդսմենի (հաշտարարի) ամենամյա գիտաժողովներին Հայաստանում, Երևանում հաճախակի հանդես է գալիս զեկույցներով՝ տարբեր ֆորումներում, այդ թվում նաև երիտասարդական:

Հաշվի առնելով Գարեգին թոհունյանի գիտական ձեռքբերումները և սերտ կապերը Հայաստանի հետ, բարձր գնահատելով նրա ավանդը գիտության մեջ, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան 2008 թվականին նրան ընտրել է ԳԱՍ արտասահմանյան անդամ:

Խոսելով Հայաստանի հետ նրա սերտ համագործակցության մասին, չի կարելի չնշել այն, որ Ռուսաստանի բանկերի միությունը սերտորեն համագործակցում է Հայաստանի բանկերի միության հետ:

Օրերս լրացավ Գարեգին թոհունյանի ծննդյան 60-ամյակը, որի կապակցությամբ սրտանց շնորհավորում ենք նրան և մաղթում քաջ առողջություն, բեղմնավոր աշխատանք և նորանոր ձեռքբերումներ:

ՍՓՅՈՒՌԻ ԲԱԺԻՆ

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Հավերժելու է հնչական 20 նահատակների հիշատակը Միջազգային գիտաժողով ՀՀ ԳԱՍ-ում

Հնչական կուսակցության քսան գործիչների հիշատակին նվիրված միջազգային գիտաժողով տեղի ունեցավ ՀՀ ԳԱՍ նախագահության միասնական դահլիճում, որը կազմակերպել էին ՍԴՀԿ կենտրոնական վարչությունը, ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը և ԳԱՍ պատմության ինստիտուտը:

Հունիսի 15-ին լրացավ հնչական գործիչների նահատակության 100-րդ տարելիցը, որոնք կախաղան էին հանվել Կ. Պոլսի «Սուլթան Բայազետ» իրապարակում: Բացման խոսքում ԳԱՍ պատմության ինստիտուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանը նշեց, որ ցեղասպանությանը զոհ գնացած արևմտահայության մեծ ողբերգությունը նաև մարմնավորված է հնչական քսան հերոսների կախաղաններով:

Այնուհետև գիտաժողովի մասնակիցներին ողջույնի խոսքով դիմեցին սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հա-

կոբյանը և ԳԱՍ նախագահ Ռադիկ Սարտիրոսյանը:

Յուզադովեց «Քսանի լուսաբացը» գեղարվեստավարագրական ֆիլմը: «Քսանների քաղաքական գնահատականը» գեկուցումով հանդես եկավ քաղաքական և կուսակցական գործիչ, Լիբանանի խորհրդարանի նախկին անդամ Եղիկ Ջերեջյանը, որը հնչական գործիչների համարձակ արարքը դիտարկեց քաղաքական հարթության վրա:

«Կոտրված շղթայի օղակները միացնող Փարամազ» խորագրով թուրքերեն գեկուցում կարդաց Քադիր Աքինը (Թուրքիա), որի գեկուցման հայերեն թարգմանված տեքստը նախապես բաժանվել էր ներկայից: Թուրք հռետորը հիմնականում վերլուծության եմթարկեց հնչական քսան գործիչների գաղափարախոսական դրույթները սոցիալիզմի տեսանկյունից, ընդգծելով, որ

հնչականների՝ մեկ դար առաջ արտահայտած գաղափարները այսօր էլ Թուրքիայի սոցիալիստների համար դեռևս պահպանում են իրենց արդիականությունը:

Երկրորդ միասուն գեկուցումներով հանդես եկան գրող, իրապարակախոս ու թարգմանիչ Գրիգոր Ջանիկյանը («Քսանների դատավարությունը»), պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վլադիմիր Պետրոսյանը («Փարամազը և ՍԴՀԿ գործունեությունը Սնդրկասայան երկրամասում»), պատմական գիտությունների թեկնածու Գեղամ Հովհաննիսյանը («ՍԴՀԿ-ի թեմատիկա հարաբերությունները Առաջին աշխարհամարտի սկզբում»), պատմական գիտությունների թեկնածու Մանուկ Ստեփանյանը («Ամմահ քսանների սխրանքը»):

Այնուհետև ծավալվեց վերոնշյալ գեկուցումների շուրջ աշխույժ քննարկում: Գիտաժողովի փակման ժամանակ ծավալուն խոսքով հանդես եկավ Եղ. Ջերեջյանը՝ կարևորելով սույն գիտաժողովի դերն ու նշանակությունը հնչական նահատակների անունը հայ ժողովրդի հավաքական հիշողության մեջ միշտ վառ պահելու համար:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Ինստիտուտն ավարտելուց հետո Կ. Յարությունյանը աշխատել է Հայաստանի նորագույն պատմության պետական կենտրոնական արխիվում որպես կրտսեր, ապա ավագ գիտաշխատող, ձեռք բերել արխիվային փաստաթղթերի հետ աշխատելու փորձ, «Բանբեր Հայաստանի արխիվների» հանդեսում տպագրել իր առաջին գիտական հոդվածները: 1968 թ. դեկտեմբերին ընդունվել է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի պատմության ինստիտուտի ասպիրանտուրա: 1971 թ. մինչև օրս Կ. Յարությունյանը աշխատում է նույն ինստիտուտում՝ սկզբում որպես կրտսեր, ավագ, առաջատար, իսկ 2014 թ.՝ գլխավոր գիտաշխատող:

1979 թ. պաշտպանել է թեկնածուական, իսկ 1994 թ.՝ դոկտորական ատենախոսություններ: Նրա գիտական ուսումնասիրությունները վերաբերում են Հայաստանի Առաջին համապետության բանակի, խորհրդային Հայաստանի հայկական ազգային զորամիա-

14 այլ զորքերի ու ժողովածուների, ավելի քան 100 գիտական և հրապարակախոսական հոդվածների: Նրա գրչին են պատկանում «Հայկական ազգային զորամիավորումները 1918-1945 թթ.», «Հայ ժողովրդի մասնակցությունը խորհրդային Միության Հայրենական մեծ պատերազմին (1941-1945 թթ.)», «Խորհրդային Միության մարշալ, կրկնակի հերոս Զ. Բաղրամյան», «Զրահատանկային զորքերի գլխավոր մարշալ Զ. Բաբաջանյան», «Ավիացիայի մարշալ Ս. Ա. Խուդյակով - Ա. Ա. Խանփեդյան», «Ինժեներական զորքերի մարշալ Սերգեյ Քրիստափորի Ազանով», «Հայ ժողովրդի զավակների մասնակցությունը Լեւինգրադի հերոսական պաշտպանությանը (1941-1944)», «Գրիգոր Արտեմի Յարությունյանի զործուներությունը Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին (1941-1945)», «Հայ ռազմիկների մասնակցությունը Ստալինգրադյան ճակատամարտին (1942-1943)», «Հայ ռազմիկները Բելոռուսիայի համար մղված մարտերում (1941-1944)», «Ջավախքահայերի մասնակցությունը Հայրենական մեծ պատերազմին (1941-1945)» և այլն:

Կ. Ա. Յարությունյանը մասնակցել է համապետական և միջազգային ավելի քան 30 գիտաժողովների: Գիտական արգասաբեր աշխատանքի համար պարգևատրվել է «Մովսես Խորենացի», «Մարշալ Բաղրամյան», «Վազգեն Սարգսյան», «Գարեգին Նժդեհ» մեդալներով, ՀՀ ԳԱԱ «Գովեստագրով» և «Վաստակագրով», ՌԴ «Միխայիլ Շոլոխով», «Հայրենական մեծ պատերազմում տարած հաղթանակի 65-ամյակը», «Մարտական եղբայրություն» և մի շարք այլ մեդալներով:

Հայրենական մեծ պատերազմի պատմության երախտավոր Կ. Յարությունյանը անխոնջ եռանդով այսօր էլ շարունակում է իր գիտական բեղմնավոր գործունեությունը:

«ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ»

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆՎԻՐՅԱԼ ՏԱՐԵԳԻՐԸ

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գլխավոր գիտաշխատող, պատմական գիտությունների դոկտոր Կլիմենտ Ամասիայի Հարությունյանի ծննդյան 75-ամյակը:

Վաստակաշատ պատմաբանը ծնվել է 1940 թ. մայիսի 1-ին Կապան քաղաքում: 1961-1966 թթ. սովորել է Երևանի Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտի պատմալեզվագրական ֆակուլտետի պատմության բաժնում: Սովորելու տարիներին ակտիվորեն թղթակցել է ինստիտուտի «Մանկավարժ» թերթին, մասնակցել ուսանողական գիտական ընկերության աշխատանքներին:

Վորումների և զինվորական մամուլի, Երկրորդ համաշխարհային և Հայրենական մեծ պատերազմներին հայ ժողովրդի մասնակցության պատմությանը, հայ մարշալների և Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի զենեղանքների կենսագրությունների լուսաբանմանը:

Կ. Յարությունյանը հրատարակել է 24 մենագրություն (որից 12-ը՝ ռուսերեն լեզվով), համահեղինակ է

ՓԱՍՏՈՒՄ ԵՆՔ

Հայերի գեոստրատեգիական հազարամյակում արտաքին գեոստրատեգիական ազդեցության չի ենթարկվել: Մեր թերթի նախորդ համարում տպագրել էինք, որ ՀՀ ԳԱԱ Նախագահության նիստերի դահլիճում տեղի ունեցած «Պատմական Հայաստանի գեոստրատեգիական քարտեզագրումը» Նախագծի շնորհանդեսի մասին ու զեկուցումով հանդես եկավ ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի էթնոգենոմիկայի լաբորատորիայի վարիչ, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Լևոն Եպիսկոպոսյանը: Հիշյալ շնորհանդեսին հաջորդեց մամուլի ասուլիս, որը, ըստ էության, ավելի ընդարձակ անդրադարձ էր նույն թեմային:

Լրագրողների հարցին, թե մնա ուսումնասիրություններ արդյո՞ք չեն կատարվել նաև Արևմտյան Հայաստանում, Եպիսկոպոսյանը պատասխանեց. «Այսօր մենք չունենք պրակտիկ հնարավորություն՝ պեղումներ իրականացնել ո՛չ Թուրքիայի սահմաններում, ո՛չ էլ Ադրբեջանի, մի խոսքով՝ Հայաստանից դուրս: Դա նշանակում է, որ մենք առայժմ պետք

Բրոնզե դարից այստեղ ենք եղել

«Վերջին ժամանակներում մի աննախադեպ ծրագիր է իրականացվում, որի շրջանակում ուսումնասիրվում են 101 հնագույն ԴՆԹ-ների նմուշներ Եվրասիայի տարբեր շրջաններից և համեմատվում ժամանակակից ԴՆԹ-ների հետ: Ուսումնասիրության նպատակը բրոնզի դարում Եվրասիայի բնակչության գեոստրատեգիական նկարագրի վերհանումն է», - մամուլի ասուլիսի ժամանակ այս մասին հայտնեցին ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի տնօրեն Պավել Ավետիսյանը և ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի էթնոգենոմիկայի լաբորատորիայի վարիչ Լևոն Եպիսկոպոսյանը: «Այսօր մենք ունենք ժամանակակից ժողովուրդների գեոստրատեգիական պատկերը, բայց չէ՞ որ մենք պետք է ունենանք նաև անցած սերունդների գեոստրատեգիական պատկերը, որպեսզի լուծենք կարևոր հարցերից մեկը՝ արդյո՞ք մենք՝ ժամանակակից ժողովուրդներս, 4000-5000 տարի առաջ մեր երկրների տարածքներում ապրած ժողովուրդների հետնորդներն ենք, ժառանգները: Այդ հարցին մենք ստացել ենք դրական պատասխան. Հայաստանի Հանրապետության այսօրվա տարածքում գտնվող բրոնզե դարի նյութերն ունեն այնպիսի գեոստրատեգիական

պատկեր, որը գրեթե ոչնչով չի տարբերվում ժամանակակից պատկերից: Դա նշանակում է՝ մենք ունենք շարունակականություն, այսինքն՝ այստեղ անընդհատ բնակվել է մի ժողովուրդ, որն ունի բավականին խոր արմատներ: Մենք կարողացանք հակահարված հասցնել այն մեղադրանքներին, որ հայերը Արևելյան Հայաստանի տարածքում ապրում են ընդամեն

ը 200 տարի: Կարևոր է նաև այն, որ տարածաշրջանում մենք միակ երկիրն ենք եղել, որ մասնակցել ենք այս աննախադեպ ուսումնասիրությանը: Մենք չունենք խնդիր՝ կապված մեր պատմության, մեր բնակչության հետ, իսկ մեր հարևանները, պարզվում է, ունեն, քանի որ չեն մասնակցում ծրագրին», - ասաց Լևոն Եպիսկոպոսյանը:

է սահմանափակվենք միայն ՀՀ-ի ու ԼՂՀ-ի սահմաններով»:

Պավել Ավետիսյանի խոսքով, ուսումնասիրությունները նպատակ ունեն նաև բացահայտել որոշ բժշկագիտական տվյալներ, օրինակ՝ ե՞րբ են ծագել այս կամ այն հիվանդությունները, ինչպե՞ս են նրանք տարածվել, ունեցե՞լ են դիմամիկա, ինչպիսի՞ն է այն եղել, որպեսզի հնարավոր լինի պարզել հետազայում դրանք կանխատեսե՞ն, թե՞ նորից ի հայտ կգան: Նա տեղեկացրեց, որ ուսումնասիրության մասին պատմող հոդվածը եկող հինգշաբթի օրը լույս կտեսնի «Electronic Journal of Natural Sciences» ամսագրում, որը թույլ կտա համրությանը ներկայացնել կատարված աշխատանքներն ու դրանց ելությունը:

Խոսելով նաև հետագա անելիքների մասին՝ նա ասաց, որ սկսելու են ավելի խոր ուսումնասիրությունները նեոլիթյան, էնեոլիթյան ժամանակաշրջանների, որպեսզի տեսնեն, թե որտեղ են ակունքները: Նշենք, որ ծրագրին մասնակցում են այնպիսի երկրներ, ինչպիսիք են Դանիան, Եստոնիան, Չեխիան, Գերմանիան, Յունգարիան, Իտալիան, Ղազախստանը, Լիտվան, Չեռնոգորիան, Լեհաստանը, Ռուսաստանը և Շվեդիան:

Աստղիկ ԻՍՎԱՆԴԱՐՅԱՆ

Ցեղասպանությունը պատկանում է մարդու իրավունքների զանգվածային կոպիտ ոտնահարման կատեգորիաներին, մարդկության դեմ ուղղված հանցագործությունների շարքին: Տվյալ հանցագործությունը ոչ միայն խաթարում է մարդու իրավունքների ողջ համակարգը, այլև հիմնովին վտանգում է մարդկության անվտանգությունը, կյանքը (կենսական անվտանգությունը), ֆիզիկական առողջությունը (ֆիզիկական անվ-

ման և այն պատժելու 1948 թ. VI կոնվենցիան: Այժմ արդեն դատարանը բողոքներ է ստանում, որոնք ի հայտ են բերում ցեղասպանության դասակարգման և այն պատժելու խնդիրները: Սակայն կան մի շարք խնդիրներ, որոնք այսօր ակնհայտ են՝ ունենալով արդեն պատմական նախադեպեր: Եվ այդ խնդիրները կարելի է լուծել հենց այսօր:

Այստեղից է հայոց ցեղասպանության նկատմամբ

Ցեղասպանություն երևույթի վերլուծությունը

տանգությունը), մարդու ծագումնաբանությունը (ծագումնաբանության ժառանգական անվտանգությունը), վերարտադրողական ունակությունը (վերարտադրողական անվտանգությունը), ինտելեկտը (մտավոր անվտանգությունը, որն ապահովում է գիտելիքներով օժտված մարդու ունակություններն ու հնարավորությունները), հոգևոր դաշտը (հոգևոր անվտանգությունը):

Խնդիրները, որոնք կապված են այնպիսի հանցագործության հետ, ինչպիսին ցեղասպանությունն է, այսօր ևս արդիական են այնքանով, որ 2002 թվականի հուլիսի 1-ին սկսեց գործել Միջազգային քրեական դատարանը, որը ստեղծվել է այնպիսի հանցագործություններ քննելու համար, ինչպիսին է ցեղասպանությունը, պատերազմական հանցագործությունները և մարդկության դեմ ուղղված հանցագործությունները: Ի վերջո, սկսելու է գործել ցեղասպանության կանխարգել-

մեծ հետաքրքրությունը, որը փաստացի հիմք է դարձել ինչպես «ցեղասպանության» տերմինի երևան գալու, այնպես էլ նրա միջազգային-իրավական դասակարգման համար:

Հայոց ցեղասպանությունը միջազգային հանցագործություն է, որը բաղաձայն շարժառիթներով կատարվել է մի ամբողջ ժողովուրդ ոչնչացնելու նպատակով:

Մարդկայնորեն որքան էլ դժվար է, սակայն, միայն այսպես կարելի է վերանագրել Հակոբ Մովսեսի «Ազգ» օրաթերթում 2015 թ. մայիսի 29-ի համարում տպագրված «Ակադեմիական խոտան» հոդվածին տրվելիք պատասխանը:

Հիշյալ հոդվածում մեզ անհայտ պատճառներով զրպարտանքի ցեխ է շարտված ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Աելիտա Դուլուխանյանի «Սեն Մարտենը ֆրանսիական հայագիտության հիմնադիր» գրքի վրա: Այնինչ այս ուսումնասիրության մեջ Սեն Մարտենի (1791-1832 թթ.) ընթերցումները ներկայացվում են եվրոպական դասական հայագիտության շրջանակում և գիտական կարևորությունից բացի այսօր արտաքին քաղաքականության առումով ձեռք են բերում անգամ հասարակական-քաղաքական կարևոր հնչեղություն:

Հոդվածագիրը, սակայն, չունենալով համապատասխան մասնագիտական պատրաստվածություն գիրքը քննելու համար, ստիպված է լեզվաոճական անհարթություններ և, իր կարծիքով, սխալներ է փորձել որոնել առանձին նախադասություններում: Գրախոսության հավակնություն ունեցող այս պարսավագիրն, ուստի, վերածվել է շարադրանքի՝ ընդհանուր համատեքստից (կոնտեքստից) կտրված և կամայականորեն ներկայացված նախադասությունների շարանի:

Որքան էլ արտառոց է, գրքի որևէ դրույթի և հարցադրման անդրադարձ չկա: Թվում է, թե նա ոչ թե հայագիտական ուսումնասիրություն է վերլուծում, այլ, ասենք, ընդունելության քննությունների նախադասություններին վերաբերող մի հարցաշար:

Ցավալի՜ն, սակայն, այն է, որ Հակոբ Մովսեսը, չհասկանալով իր բերած մի շարք նախադասությունների իմաստը, դրանք իբրև թե ծաղրելով, իրականում ցույց է տվել իր պարզապես չիմացությունը տվյալ հարցերի վերաբերյալ: Բերենք բնորոշ մի քանի օրինակներ:

«Հայերեն մեկնողը եղել է քիչ կրթված և հմտություն չի ունեցել գլխատառերով փորագրված տառերը ճիշտ հասկանալ» (էջ 153): Հոդվածագիրը չի հասկացել, որ **մեկնողը** այստեղ ոչ թե մեկնելի՝ գնալ բառն է, այլ մեկնիչ և ունի բացատրող իմաստը:

Հակոբ Մովսեսը ծիծաղելի է համարում «ըստ հայկական ավանդույթի» արտահայտությունը: Եթե նա տեղյակ լիներ հայագիտական գրականությանը, ապա

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՎԱԿՆՈՂ ՄՏԱՎԱՐԺԱՆՔ

անհնար է, որ հանդիպած չլիներ այս և կամ «ըստ հայ ծեռագրային ավանդույթի» ու համանման արտահայտությունների, որոնցում «ըստ ավանդույթի» բնորոշումը նշանակում է ըստ միջնադարյան տվյալ անձնավորության կամ հարցի վերաբերյալ ընդհանրացած կարծիքի:

Լեզվի և ոճի մասին խորհրդածող Հակոբ Մովսեսը չի կարողանում տարբերակել գոեհիկը ոչ ճշտից և նույնիսկ ոչ գրականից: Եթե Դուլուխանյանի գրքում անգամ լեզվական ոչ ճիշտ արտահայտություններ գտներ, ապա, միևնույնն է, դրանք գոեհիկ լինել էին կարող, որով հետև գոեհիկությունը վերաբերում է միանգամայն այլ լեզվաշերտի և լեզվամտածողության:

Դուլուխանյանի գրքում ասվում է. «... որոնք Արարատ լեռան հետ են կապում **Նոյի տապանի կանգառը** և մարդկության բնօրրանը» (էջ 45): Զիմանալով, որ «կանգառ» բառը կազմված է կանգ և առ (նել) բառերից, և որ միջնադարյան մի շարք բնագրերում Արարատի համար ասվում է «ուր կանգ առ գտապանն Նոյի», ընդգծված կապակցությունը Հ. Մովսեսն անվանում է «տրանսպորտային գեղույթ»:

Նման ոճով է գրում նաև հետևյալ նախադասության մասին. «Բազմաթիվ հայ միջնադարյան աղբյուրներ Սեն Մարտենը քաղել է հայկական ծեռագրերից, դրանց տպագիր չլինելու պատճառով» (47): Ասում է, թե դա նման է, որ գրեն «Գևորգ Մարգարետունուց» արված մեջբերումները արված են «Գևորգ Մարգարետունի վեպից... դրա տպագիր լինելու պատճառով»: Նման համեմատություն կատարողը չգիտի այն պարզ իրողությունը, որ եվրոպական հայագետները 17-րդ դարից սկսած հայկական միջնադարյան աղբյուրներին դիմելու մի քանի միջոցներ ունեին՝ օգտվել հայ հմտությամբ գրքերից, հայ միջնադարյան աղբյուրների եվրոպական թարգմանություններից ու եվրոպացի հեղինակների (ինչպես, օրինակ, Կոնստ Գալիանոսի) գործերից և վերջապես ամենակարևորը՝ ուղղակիորեն օգտվել հայկական ծեռագրերից, որը քչերն են կատարել:

Հռիփսիմյանց կույսերի մասին գրքի 95-96-րդ էջերում գրվածը նկատի ունե-

նալով՝ ասում է. «Դե արի ու հասկացիր, թե եթե Հռիփսիմեն հարսանյաց զգեստներ էր հագել, ապա ինչո՞ւ արքայի հետ առագաստ չէր մտնում, իսկ եթե արքայի հրամանով նահատակվում է, ինչու է խոր ցավ պատճառում այդ նույն արքային»: Նա եթե Հռիփսիմյանց մասին Ազաթանգեղոսի «Հայոց պատմությունը» և մի շարք այլ աղբյուրներ կարդացած լիներ, ապա կիմանար, որ Հռիփսիմեն իր կամքին ընդդեմ հարսանեկան արարողությամբ առագաստ են տանում Տրդատի մոտ, և հսկայագոր արքան պարտվում է կույսից: Զայրացած Տրդատը պահանջում է նահատակել Հռիփսիմենին, որից հետո թագավորը, ինչպես գրում է Ազաթանգեղոսը, ընկնում է հոգեկան մի անբնական վիճակի մեջ, ապա և պատուհասվում: Ազաթանգեղոսի «Հայոց պատմության» այս հատվածը համարում են հարսանեկան ծեսի մի թանկագին նկարագրություն՝ կատարված 5-րդ դարում:

Հայոց լեզվի մասին շարունակ խոսող հոդվածագիրը գրում է ռուսիզմներ՝ ռուսաբանության փոխարեն:

Հակոբ Մովսեսի ոչ միայն չիմացության, այլև երևակայության զուլխագործոց, սակայն, վերաբերում է հետևյալ նախադասությանը. «Պարթև ազնվականները երկաթե պահպանակներ ունեին թե՛ իրենց և թե՛ ձիերի վրա» (էջ 80): Նախ գրում է. «Անգամ մեր օրերի ամեն ինչ տեսած սեքսուալություն մեծ հնարավորություններ կարող են տալ» այդ խոսքերը, ապա ավելացնում՝ «անգամ Հիչկոկի մտքով չի անցնի պահպանակ օգտագործող ձի»:

Բազմիմաստ և տարբեր կիրառություններ ունեցող պահպանակի իմաստներից Հակոբ Մովսեսը վերցրել է հենց այն, որը իմացել է և կամ իրեն է բնորոշ: Լավ է, որ նա չի կարողացել հայկական ծեռագրերի նկարագրությունների ծեռագրացուցակներից որևէ մեկը, այլապես շուրջ մեջ կընկներ՝ տեսնելով, որ գրեթե յուրաքանչյուր ծեռագրի համար գրված է, որ այն սկզբից և վերջից ունի մեկ կամ մի քանի պահպանակ, իսկ մի շարք դեպքերում էլ գրված է «պատառիկ պահպանակներ»:

«Լոխմանի գիրքը ներկայացնում է արաբական-քրիստոնեական համընդհա-

նուր մտածողության դրսևորումը» նախադասության համար գրում է. «Այս նախադասության մեջ զգացվում է Ծաղիկ Ռուբոյի ոճի խորունկ ազդեցությունը»: Հեղինակի խղճին թողնենք, թե որքանով է ճիշտ խոսել գոեհիկության մասին և նման ոճով գրել: Լոխմանը Արևելքի լեզունար բժիշկն է, ով հիշվում է նաև հայ ժողովրդական բանահյուսության մեջ և մի հավաքական կերպար է Հիպոկրատից մինչև Իբն-Սինա և իր առանձնահատուկ պաշտամունքն ունի Քրիստոնյա Արևելքում:

Նա նաև հարց է տալիս, թե «ինչ է նշանակում **«անվանումների զբոսը»**»: Անվանումները և հասկացությունները՝ միջնադարյան ունիվերսալիաները, թե՛ միջնադարում և թե՛ այժմ գիտական մակարդակում արտահայտվում են համապատասխան տերմիններով:

Հոդվածում բերված մյուս նախադասությունները «քննադատվում են» լեզվական անհարթությունների համար: Որքան էլ ուշադիր կարդաս, միևնույնն է, դրանցում ընդգծված որևէ անհարթություն չկա, իսկ մի քանի դեպքերում էլ նախադասությունները պոկված են ընդհանուր շարադրանքից, որի համար են անհասկանալի թվում, այնինչ գրքում միանգամայն բնական են հնչում:

Հոդվածից այն տպավորությունն է ստեղծվում, որ հոդվածագիրը հոգեկան առումով անհամարժեքորեն է արձագանքում իր կարդացած նախադասություններին, այլապես դրանց չէր տա մարդկային պարզ բարեկրթությանն անհարիր բնորոշումներ: Թերևս նման արտաքին էֆեկտներով փորձել է սքոդել իր ասելիքի բովանդակագրությունը: Այստեղ է, որ ասում են, թե հայոյանը փաստերի բացակայության արդյունք է:

Հակոբ Մովսեսին բարեկամաբար խորհուրդ կտայինք իր հաջորդ հոդվածները կառուցել փաստերի վրա, այլապես ընթերցողները իրենից է, որ հիասթափվելու են և ոչ թե իր կողմից ընտրված քննադատության հերթական թիրախից:

Վարդան ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր

Ցեղասպանություն երևույթի...

➤5 («միջազգային հանրությունը») իրենց վրա են կրում այն մարդկանց պաշտպանության համար օգնություն ցուցաբերելու պատասխանատվությունը, որոնց սպառնում է այդ բնույթի հանցագործությունը, և դրա համար առաջին հերթին պետք է կիրառել դիվանագիտական, մարդասիրական և այլ խաղաղարար մեթոդներ: Այնուհետև, եթե խաղաղարար մեթոդները բավարար չեն լինի, և եթե ազգային իշխանությունները «ի վիճակի չեն լինի» պաշտպանելու իրենց ազգաբնակչությանը, ապա նրանք պետք է գործեն համախմբված, «ձիշտ ժամանակին և վճռական»՝ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի միջոցով՝ համաձայն Միավորված ազգերի կազմակերպության Կանոնադրության՝ ուժ կիրառելու ճանապարհով:

Մինչ օրս պատժի համար նախատեսված Կոնվենցիայի տարրերն առավել արդյունավետ են եղել, քան նրա կանխարգելիչ բաղադրիչը: Իսկապես, ժամանակի ընթացքում միջազգային քրեական արդարադատությունը բավական մեծ փորձ է ձեռք բերել ցեղասպանության հետ կապված հանցագործությունները քննելիս: Արդյունքում պետությունների իրավական պատասխանատվությունը՝ անհատապես պատասխանատվության ենթարկելու այդպիսի հանցագործություն կատարողներին, նորանոր երանգավորում է ստանում: ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի որոշումների համաձայն՝ ստեղծված ժամանակավոր և հատուկ միջազգային դատարաններից մինչև Միջազգային քրեական դատարան, որը գործում է համապատասխան պայմանագրի

հիման վրա, իսկ հետագայում՝ մինչև ազգային դատարաններում համընդհանուր իրավական նորմեր կիրառելը, ցեղասպանության հանցագործությունների և դրանց պատասխանատվության էությունն ավելի հստակ ուրվագծեր է ստանում:

Ինչպես ասել է Իվ Թերնոնը «Դատողություններ ցեղասպանության մասին» աշխատությունում. «Բառի չափազանց շատ կիրառությունը իր մեջ մեծ վտանգ է պարունակում այնքանով, որ այն կարող է դառնալ սովորական տերմին, իսկ չափազանց մեղ կիրառումը՝ նախազգուշացնող իմաստ»:

Խնդիրներից մեկը տվյալ հասկացության ոչ միանշանակ լինելն է: Ստեղծված իրավիճակը պարզելու համար անհրաժեշտ է՝

- որպեսզի կոնվենցիայի՝ ցեղասպանությունը կանխարգելիչ նորմերը ունենան վերջնական տեսք և գործեն նույն արդյունավետությամբ.

- ցեղասպանության կոնվենցիային վերապահել պաշտոնական մոնիթորինգի մեխանիզմները, որը կհետևեր նրա դրույթների կատարմանը և մասնակից երկրներին կներկայացներ հանձնարարականներ՝ ուղղված նախադեպային և ուղղիչ գործողություններին.

- պատշաճ մշակել մոնիթորինգի մեխանիզմները, ինչը կապահովեր ցեղասպանության իրավիճակի հանգեցման մասին ավելի վաղ տեղեկություն տրամադրելու ապահով համակարգ:

- Եվ ամենակարևորը. 1948 թ. ցեղասպանության կանխարգելման և այն պատժելու ՄԱԿ-ի կոնվենցիան ունի մի մեծ թերություն: Այն ոչինչ չի ասում ցեղասպա-

նության հետևանքների վերացման մասին: Մենք՝ որպես աշխարհում առաջինը ցեղասպանության ենթարկված ժողովուրդ, պետք է հասնենք նրան, որ ՄԱԿ-ը հատուկ որոշում ընդունի ցեղասպանության հետևանքների վերացման ուղիների մասին: Սա հարցերի հարցն է, որովհետև, ասենք թե Թուրքիան ճանաչեց ցեղասպանությունը, իսկ հետո ի՞նչ...

Պետք է լինեն հետևանքների վերացման, այլ խոսքով՝ հատուցման միջազգային մշակված մեխանիզմներ...

Այս նախաձեռնությունները կարևոր քայլեր են: Սակայն մենք կարծում ենք, որ կարելի է և պետք է անել ավելին. ցեղասպանությունը կանխարգելելու մեր ինստիտուցիոնալ հնարավորությունները պետք է ամրագրված լինեն՝ դրանք անմիջապես ընդգրկված լինելով հիշատակված միջազգային պայմանագրում:

*Ալեքսանդր ԱՎԵՐԻՆ
Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր,
Վլադիմիր քաղաքի պետական
համալսարանի պետության և իրավունքի
պատմության ու տեսության ամբիոնի
պրոֆեսոր, Ռուսաստանի փաստաբանների
ակադեմիայի ակադեմիկոս
Քրիստինե ԲԵՂԱՐՅԱՆ
Վլադիմիրի պետական համալսարանի
պետության և իրավունքի պատմության ու
տեսության ամբիոնի ասպիրանտ*

ՇԼԻՄԱՆԻ ՈՍԿԻՆ

«Քամուց, արևից, ավազից ու անքնությունից բորբոքված աչքերով նա կրկին ու կրկին նայում է լուռ պատերին. մի՞թե դրանք չեն խոսելու և հաստատելու, որ ինքը իրավացի է: Հենց այդ պահին Շլիմանի աչքերի առջև պատից պոկվում է մի մեծ հողաշերտ. արևի շողերն ընկնում են պղնձե կանաչով պատած տարօրինակ ձև ունեցող մի առարկայի վրա: Արևի ճառագայթները խաղում են առարկայի մակերևույթին: Արևի ճառագայթները խաղում են առարկայի մակերևույթին, և հանկարծ այն տեղ-տեղ սկսում է փայլել: Այդպես կարող է փայլել միայն ոսկին»:

19-րդ դարի ամենահռչակավոր հնագետ Չեմրիխ Շլիմանի աստղային ժամը ասպետ է նկարագրում գրող-կենսագիր Հ. Շտոլը իր «Չեմրիխ Շլիման. երազանք Տրոյայի մասին» գրքում:

- Հիմա արդեն ինձ ոչ մեկը չի կարող առարկել, ես գտա իմ երազների Տրոյան,- բացականչեց Շլիմանը՝ կնոջ հետ միասին ավարտելով պեղված առարկաների գրառումը:

Հիմնավորք քաղաքի ավերակների ընդերքից լույս աշխարհի էին հանվել պղնձյա վահան, պղնձե կարաս և ափսե, որ երկի հրդեհի ժամանակ ձուլվել էր արծաթե սափորի հետ. և ոսկի, ոսկի, ոսկի... սկզբում 403 գրամանոց մի անոթ, ապա 230 գրամ կշռող գավաթ, 800 գրամանոց նավաթե գավաթ, այնուհետև...

Գտնված ոսկին չափվում էր կիլոգրամներով: Ավելի շատ ոսկի կգտնեն 50 տարի հետո միայն Թուրքիայի իսթանբուլում: Արծաթե գավաթներից մեկում Շլիմանը հայտնաբերեց ոսկեկուռ խույրեր, շղթաներ, ապարանջաններ, օղեր, մատանիներ, կոճակներ և անհամար քանակությամբ ոսկյա փոքրիկ զարդեր: Ասում են, թե հիացմունքից խենթացած հնագետը

Տրոյական պատերազմը շարունակվում է

ոսկեծույլ, աղամանդակուռ խույրը դրել է իր երիտասարդ կնոջ՝ Սոֆյայի գլխին և առաջին անգամ նրան դիմել արքայական անունով՝ Հեղինե:

Սակայն ո՞ւմ էր պատկանում այդ հիմնավորք գտնվող: Այդ առթիվ Շլիմանը ոչ մի տարակույս չուներ: Իհարկե, Պրիյամոսին՝ Տրոյայի վերջին արքային: Հնագիտության մեջ այս կերպ մտավ «Պրիյամոսի գանձը» արտահայտությունը: Իսկ 1873 թվականի հունիսի 14-ը դարձավ այն օրը, որից սկիզբ առավ վայրի ու անայի, արևից խանձված մի հողակտորի նոր պատմությունը, որ տեղացիների թուրքերենով կոչվում էր Գիսարլիկ:

ԿԵՆՂԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՅԳՈՒՑ՝ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Տրոյայի գանձերը հողի ընդերքից դուրս բերվելու պահից դարձան քաղաքականության առարկա: Ըստ օրենքի. գանձի կեսը պետք է հանձնվեր Թուրքիային, որովհետև Գիսարլիկը մինչև օրս Թուրքիայի տարածքն է: Սակայն Շլիմանը ուժ

չգտավ իր մեջ և չուզեց գանձը տալ թուրքերին: Գիշերով մաքսանենգ ճանապարհով նա գանձերը տարավ Աթենք: Թուրքական իշխանություններն իմացան այդ մասին և դատական պրոցես սկսեցին նրա դեմ: Շլիմանին մեծ անախորժություններ էին սպասվում: Եվ գործը հարթվեց այն բանից հետո, երբ թուրքական կողմին վճարեցին 50.000 ոսկյա ֆրանկ:

Եվ, այնուամենայնիվ, հավաքածուի ճակատագիրը երկար ժամանակ անորոշ էր: Շլիմանը չէր ուզում այն մվիրել Գերմա-

նիային: Նրա խոսքերով «երկրի նախամոտ պրոֆեսորական կազմը մշտապես անամոթ ձևով վիրավորել է ինձ»: Նա Լոնդոնի և Փարիզի թանգարաններին առաջարկում է գնել իր հայտնաբերած գանձը: Բայց և՛ ֆրանսիացիք, և՛ անգլիացիք հրաժարվեցին այդ հեղինեղուկ (իրենց կարծիքով) գործարքից: Մերժեց նաև ռուսական կայսր Ալեքսանդր Երկրորդը:

Վերջապես, տեղի տալով իր ընկերների համառ հորդորներին, Շլիմանը գանձը հանձնեց Գերմանիային «Բաժան-բաժան չանելու և հավերժական պահի-

նախամոտ պրոֆեսորական կազմը մշտապես անամոթ ձևով վիրավորել է ինձ»:

Նա Լոնդոնի և Փարիզի թանգարաններին առաջարկում է գնել իր հայտնաբերած գանձը: Բայց և՛ ֆրանսիացիք, և՛ անգլիացիք հրաժարվեցին այդ հեղինեղուկ (իրենց կարծիքով) գործարքից: Մերժեց նաև ռուսական կայսր Ալեքսանդր Երկրորդը:

Վերջապես, տեղի տալով իր ընկերների համառ հորդորներին, Շլիմանը գանձը հանձնեց Գերմանիային «Բաժան-բաժան չանելու և հավերժական պահի-

նախամոտ պրոֆեսորական կազմը մշտապես անամոթ ձևով վիրավորել է ինձ»:

Նա Լոնդոնի և Փարիզի թանգարաններին առաջարկում է գնել իր հայտնաբերած գանձը: Բայց և՛ ֆրանսիացիք, և՛ անգլիացիք հրաժարվեցին այդ հեղինեղուկ (իրենց կարծիքով) գործարքից: Մերժեց նաև ռուսական կայսր Ալեքսանդր Երկրորդը:

Վերջապես, տեղի տալով իր ընկերների համառ հորդորներին, Շլիմանը գանձը հանձնեց Գերմանիային «Բաժան-բաժան չանելու և հավերժական պահի-

նախամոտ պրոֆեսորական կազմը մշտապես անամոթ ձևով վիրավորել է ինձ»:

Նա Լոնդոնի և Փարիզի թանգարաններին առաջարկում է գնել իր հայտնաբերած գանձը: Բայց և՛ ֆրանսիացիք, և՛ անգլիացիք հրաժարվեցին այդ հեղինեղուկ (իրենց կարծիքով) գործարքից: Մերժեց նաև ռուսական կայսր Ալեքսանդր Երկրորդը:

Վերջապես, տեղի տալով իր ընկերների համառ հորդորներին, Շլիմանը գանձը հանձնեց Գերմանիային «Բաժան-բաժան չանելու և հավերժական պահի-

ՌՎ, ՌԻՄ ԵՎ ԻՆՉ Է ՊԱՐՏԵ

Ըստ 1907 թվականին Հաագայում ընդունված ցամաքային պատերազմների մասին փաստաթղթի՝ բոլոր պետություններին արգելվում էր պատերազմի կամ հետագա օկուպացիայի ժամանակ բռնագրավել երկրի մշակութային արժեքները:

1990 թվականին Խորհրդային Միությունը և Գերմանիան համաձայնագիր ստորագրեցին և պարտավորվեցին իրենց օրինական տիրոջը վերադարձնել կորած կամ ապօրինաբար տարված գեղարվեստական արժեքները: 1992-ից այս պայմանավորվածության հոդվածը մտավ և հաստատվեց մշակութային համագործակ-

➤8

ԱՐԺԱՆԱՎՈՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ ԵՎ ՆՐԱ ԱՆՑԱԾ ՈՒՂԻՆ

Հրաչիկ Սարգսի Ավագյանը ծնվել է 1930 թ. մայիսի 22-ին Հայկական ԽՍՀ Տավուշի մարզի Պառավաքար գյուղում, աղքատ գյուղացու ընտանիքում:

1937 թ. աշնանը ընտանյոք հանդերձ տեղափոխվել են Երևան, որտեղ էլ 1938 թ. ընդունվել է միջնակարգ դպրոց:

Միջնակարգ դպրոցն ավարտել է 1949 թ. և նույն տարում էլ ընդունվել է Երևանի Կ.Մարքսի անվան պոլիտեխնիկական ինստիտուտի լեռնային ֆակուլտետը: Ինստիտուտը գերազանցությամբ ավարտել է 1954 թ.՝ ստանալով լեռնային ինժեների որակավորում՝ «Օգտակար հանածոների հանքավայրերի որոնում և հետախուզում» մասնագիտությամբ:

1954-ին ընդունվել է Հայաստանի նախարարների խորհրդին առընթեր երկրաբանական վարչության Հանքավանի երկրաբանահետախուզական արշավախումբ՝ երկրաբանի պաշտոնով: 1956 թ. մայիս ամսից

նշանակվել է Ղազմայի (այժմ՝ Գլաձորի) բազմամետաղային հետախուզական արշավախմբի գլխավոր ինժեներ, որտեղ մինչև 1961 թ. աշխատելուց հետո նշանակվել է Իջևանի շրջանի Սարիգյուղի բենթոնիտային կավերի հետախուզական խմբի պետ: Հ. Ավագյանի անմիջական մասնակցությամբ և ղեկավարությամբ ընդամենը մեկ ու կես տարում հետախուզվել և գնահատվել է աշխարհում խոշորագույն, իսկ հունքի որակի առումով լավագույններից մեկը համարվող Սարիգյուղի հանքավայրը: Այդ մեկ ու կես տարվա ընթացքում հանքավայրի պաշարները երկու անգամ հաստատվել են նախկին ԽՍՀՄ-ի պաշարների պետական հանձնաժողովի կողմից՝ բարձր գնահատականներով: Պաշարների հաշվարկի երկու հաշվետվությունների հեղինակը եղել է Հ. Ավագյանը, որոնց համար էլ արժանացել է պետական պարգևի:

1964-ին նշանակվել է ինք-

նուրույն հաշվեկշռով գործող Սիսիանի երկրաբանահետախուզական արշավախմբի պետի պաշտոնում, որտեղ էլ աշխատել է մինչև 1970 թ. մայիսի 10-ը: Այդ ընթացքում 1968 թ. հոկտեմբերին, պաշտպանել է գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման թեզը, 1969 թ. փետրվար ամսին ստացել է երկրաբանահանքաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

1970 թ. մայիսի 10-ից գործուղվել է Ալժիրի ժողովրդադեմոկրատական Հանրապետու-

հանքային ջրերի՝ աշխարհում խոշորագույնը համարվող հանքավայրը: Այս թեման էլ դարձել է Հ. Ավագյանի դոկտորական գիտական աստիճանի հայցման թեմա, որն էլ հաջողությամբ պաշտպանել է 1989-ին:

1977-1980 թթ. աշխատել է Հայաստանի երկրաբանական վարչության Կապանի արշավախմբում գլխավոր ինժեների պաշտոնով, իսկ 1980 թ. տեղափոխմամբ նշանակվել է Հայաստանի գունավոր մետալուրգիայի Ազատեկի ոսկու հետախուզական արշավախմբի պետ: Գունավոր մետալուրգիայի վարչության կազմում աշխատել է մինչև 1983 թ., որտեղից էլ գործուղվել է Կոնգոյի ժողովրդական Հանրապետություն ՄՖուատի լեռնահանքային ձեռնարկություն՝ գլխավոր երկրաբանի պաշտոնով: Երեք տարի Կոնգոյի Հանրապետությունում աշխատելուց հետո վերադարձել է հայրենիք և Հարունակել է աշխատել Հայաստանի գունավոր մետալուրգիայի վարչության կազմում մինչև ձեռնարկության լուծարումը՝ 1991 թ.:

1991-ից մինչև 1994-ի հունվարի 20-ը աշխատել է «Բեկում» և «Արաման» ձեռնարկություններում՝ որպես տնօրենների խորհրդական: 1994 թ. հունվարի 20-ից մինչև օրս աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտում՝ որպես թեմատիկ խմբի ղեկավար, բաժնի վարիչ:

Մինչև ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտ տեղափոխվելը գրել և հրատարակել է

մեկ մենագրություն և 38 գիտական հոդված: ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտում աշխատելու ժամանակահատվածում հրատարակել է 11 մենագրություն, 60 գիտական և 80-ից ավելի գիտահանրամատչելի հոդվածներ: Վերջիններիս գերակշիռ մասը տպագրվել է ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» թերթում:

Հայկական ԽՍՀ կառավարությանն առընթեր երկրաբանական վարչությունում աշխատելու ընթացքում պարգևատրվել է Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի պատվոգրով, Վ. Ի. Լեւինի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված մեդալով և Սարիգյուղի հանքավայրի բենթոնիտային կավերի հետախուզման և հումքի պաշարները նախկին ԽՍՀՄ-ի պաշարների պետական հանձնաժողովում (քաղ. Մոսկվա) երկու անգամ բարձր գնահատականներով հաստատելու համար արժանացել է պետական դրամական պարգևի: Հայաստանի Հանրապետության Մ.Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտում աշխատելու ընթացքում պարգևատրվել է Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի պատվոգրով:

Սրտանց շնորհավորելով մեր գործընկերոջ ծննդյան 85-ամյակը նրան մաղթում ենք քաջառողջություն, նորանոր պրպտումներ և բեղուն գորիչ:

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտ

«Գիտություն» թերթի խմբագրությունը միանում է այս շնորհավորանքներին և թերթի մշտական թղթակից Հրաչյա Ավագյանին մաղթում, որ նրա օգտակար, իրատեսական առաջարկները, որոնք տպագրվել են մեր թերթում, ստանան համապատասխան գնահատական, արձագանք և լուծում՝ ի բարօրություն Հայաստանի և հայ ժողովրդի:

Այլումին մետաղի արտադրության ելահումքը ՀՀ-ում և կավահողի ու այլումին մետաղի կանխատեսումային ռեսուրսները

Հայաստանի Հանրապետությունում կավահողի (այլումին մետաղի) ելահումք են գնահատված մագմատոգեն ծագման նեֆելինային սիենիտները, որոնք լայնորեն տարածված են Հայաստանի կենտրոնական (Թեժարի նեֆելինային սիենիտների զանգվածը) և հարավային (Մեղրու շրջանի նեֆելինային սիենիտների զանգվածը) մասերում:

1. Թեժարի նեֆելինային սիենիտները տեղադրված են Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական մասում՝ Կոտայքի և մասամբ Լոռու մարզերի տարածքում: Գ.Պ.Բաղդասարյանի կողմից (1950) կատարված մանրակրկիտ երկրաբանապետորոգաֆիական հետազոտությունների արդյունքով հնարավորություն է ընձեռվել սահմանագծելու նեֆելինով հարուստ նեֆելինային սիենիտների տեղամասեր և առաջարկելու դրանք որպես կավահողի ստացման ելահումք: Հետախուզական աշխատանքներին զուգընթաց երկու տեղամասերում՝ Թաքարլուի և Թեժագետի, որոնք համարվել են առավել նպաստավոր հետագա շահագործական աշխատանքների համար, կատարվել են նաև տեխնոլոգիական հետազոտություններ: Մ.Գ.Մանվելյանի կողմից մշակվել է նեֆելինային

սիենիտներից նորագույն տեխնոլոգիայով կավահողի ստացման տեխնոլոգիական սխեմա (եղանակ): Մշակված տեխնոլոգիական եղանակը հնարավորություն է ընձեռել զուգահեռաբար ստանալու նաև ցեմենտ, պոտաշ, սոդա, մոնոսիլիկատ և այլ նյութեր: Կատարված լաբորատոր, ինչպես նաև կիսագործարանային փորձարկումները հաստատել են մատչելի եղանակով կավահողի ստացման հնարավորությունը:

Թեժարի նեֆելինային սիենիտները զբաղեցնում են 45 քառ.կմ մակերես, որից կավահողի պարունակության առումով գործնական հետաքրքրություն են ներկայացնում դրա 20-35%-ը (միջինը՝ 12,375 քառ.կմ): Կավահողի պարունակությունը այդ 12,375 քառ.կմ տարածքում տատանվում է 21-23,5% (միջինը՝ 22,25%): Մանրակրկիտ հետախուզված Թաքարլուի տեղամասի տարածքը կազմում է 400x500=200.000մ², դեպի խորքը հետախուզված է

150 մ մերձմակերեսային տարածքը: Շահագործման համար հետախուզված հանքաքարերի պաշարները կազմում են 200.000x150x2,5=75.000.000տ: Կավահողի գնահատված պաշարները կազմում են 75.000.000x22,25:100=16.687.500տ, որից այլումին մետաղի պաշարները (գործնականում 98 տոկոսով կորզելու պարագայում) կարող են կազմել 16.687.500x x52,92:100x98:100=8.654.404տ:

Նեֆելինային սիենիտներում առավել բարձր պարունակություններով են ներկայացված հազվագյուտ տարրերից ռուբիդիումը՝ 160գ/տ, ցիրկոնը՝ 250գ/տ, հազվագյուտ հողերը՝ 623գ/տ, որոնցից իտրիումի պարունակությունը կազմում է 20գ/տ, իսկ սկանդիումինը՝ 3գ/տ: Այլ հազվագյուտ տարրերի պարունակությունները կազմում են (Ի. Գ. Մարաբյան, Գ. Հ. Փիջյան և մյուսներ, էջ 155, աղյուսակ 69), լիթիումինը՝ 30գ/տ, բերիլիումինը՝ 50գ/տ, ցեզիումինը՝ 10գ/տ, գալիումինը՝ 20գ/տ, միոբիումինը՝

15գ/տ, տանտալինը՝ 3գ/տ, հաֆնիումինը՝ 3գ/տ, թորիումինը՝ 30գ/տ, ուրանինը՝ 4գ/տ:

Նեֆելինային սիենիտների հետախուզված 75 մլն տ պաշարներում նշված հազվագյուտ տարրերի և հողատարրերի ռեսուրսները կազմում են. ռուբիդիումինը՝ 12000 տ, ցիրկոնինը՝ 18750 տ, հազվագյուտ հողերինը՝ 46725 տ, որից իտրիումինը՝ 1500տ, սկանդիումինը՝ 225 տ, մնացած 45000 տ՝ մյուս հազվագյուտ հողերինը առանց ստորաբաժանման: Լիթիումի ռեսուրսները կազմում են 2250 տ, բերիլիումինը՝ 3750 տ, ցեզիումինը՝ 750 տ, գալիումինը՝ 1500 տ, միոբիումինը՝ 1125 տ, տանտալինը՝ 225 տ, հաֆնիումինը՝ 225 տ, թորիումինը՝ 2250 տ, ուրանինը՝ 300 տ: Հաշվարկված քանակները վկայում են այն մասին, որ նշված բոլոր տարրերը ներկայացված են կորզելի պարունակություններով, և Թեժարի նեֆելինային սիենիտների շահագործման պարագայում այդ տարրերը չպետք է անտես-

վեն (դրանք կորզելու համար անհրաժեշտ են լինելու նորագույն տեխնոլոգիաներ, քանի որ դրանց ընդհանուր արժեքը բազմիցս գերազանցելու է այլումին մետաղի արժեքը): Այլումինի հետ հարակից տարածված տարրերի արժեքը՝ 2011-2014 թթ. գներով (առանց ռուբիդիումի և ցեզիումի, որոնց գներն անհասանելի են մեզ համար) կազմում է 24 մլրդ 241 մլն 645,5 հազ. դոլար, այն պարագայում, երբ 8.654.400տ այլումինի արժեքը կազմում է 16 մլրդ 157 մլն 764,8 հազ. դոլար (Լոնդոնի բորսայի գներով):

Թեժարի նեֆելինային սիենիտների տարածման ընդհանուր մակերեսը կազմում է 45 քառ.կմ: Եթե նեֆելինով հարստացված տարածքը զբաղեցնի ամբողջ տարածքի 27,5%-ը (12,375 քառ.կմ), ապա մինչև 150մ խորությունը՝ տնտեսապես ձեռնուր եղանակով շահագործելու տարածքի, կավահողի (Al₂O₃) ընդհանուր ռեսուրսը կարող է կազմել մեկ մլրդ 32 մլն 539,062 հազ.տ, որի մեջ այլումին մետաղի ընդհանուր ռեսուրսը կկազմի 546.419.672տ:

Հրաչյա ԱՎԱԳՅԱՆ
Երկրաբանահանքաբանական գիտությունների դոկտոր

(Շարունակելի)

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, Նշանավոր պատմաբան, հայ արևելագիտության ռահվիրա, միջազգային ճանաչում ստացած գիտնական և անխոնջ հասարակական գործիչ Նիկոլայ Յովհաննիսյանը դարձավ 85 տարեկան

Հոբելյանի առթիվ մեծամուկ պատմաբանին շնորհավորական ուղերձ է հղել ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը, որում մասնավորապես ասվում է.

«Հարգելի՛ պարոն Յովհաննիսյան,

Ձերմորեն շնորհավորում եմ Ձեզ ծննդյան 85-րդ տարեդարձի կապակցությամբ:

Դուք մեծ ավանդ եք ներդրել հայ պատմագրության զարգացման, մասնավորապես Մերձավոր Արևելքի պատմության, Հայոց ցեղասպանության ուսումնասիրության ասպարեզներում:

Նշանակալի է Ձեր վաստակը արաբագիտության հայկական դպրոցի կայացման և միջազգային հեղինակության բարձրացման, արևելագետների նոր սերունդներ կրթելու և դաստիարակելու գործում:

Մաղթում եմ Ձեզ առողջություն, անսպառ եռանդ և գիտական ու մանկավարժական նորանոր հաջողություններ»:

Նիկոլայ Յովհաննիսյանի ծննդյան 85-ամյակի առթիվ շնորհավորական ուղերձ է հղել ԳԱԱ նախագահությունը, որում ասված է՝

«Մեծարգո՝ Նիկոլայ Յովհաննիսյան

Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահությունը, հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքը սրտանց ողջունում են Ձեզ՝ անվանի գիտնականի, հասարակական գործչի, Ձեր ծննդյան 85-ամյակի առթիվ:

Մեծ է Ձեր ներդրումը պատմագիտության բնագավառում: Դուք հայ արևելագիտության հիմնադիրներից և հենասյուններից մեկն եք, միջազգային մեծ հեղինակություն վայելող գիտնական, որի աշխատությունները ծանրակշիռ ներդրում են ոչ միայն հայ արևելագիտության, այլև ընդհանրապես ժամանակակից արևելագիտության բնագավառում: Մեծ է Ձեր վաստակը Հայոց ցեղասպանության պատմագիտական և քաղաքագիտական հետազոտության, արցախյան հիմնախնդրի գիտական ուսումնասիրության և լուծման ուղիների որոնման ասպարեզում: Նշվածի վկայությունը ոչ միայն Ձեր՝ այդ թեմաներով աշխատություններն են, այլև Ձեր ամբողջ հասարակական գործունեությունը:

Թանկագին հոբելյար, անգնահատելի է Ձեր կազմակերպական գործունեությունը ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտում: Ձեր տնօրինության տարիներին ինստիտուտը հասել է նորանոր բարձունքների, համալրվել բազմաթիվ շնորհաշատ կադրերով, որոնք այսօր իրենց ծանրակշիռ ավանդն են բերում հանրապետությունում արևելագիտական մտքի զարգացմանը:

Գիտակազմակերպական աշխատանքներին միահյուսված է Ձեր մանկավարժական ակտիվ գործունեությունը: Ձեր ղեկավարությամբ ատենախոսություններ են պաշտպանել բազմաթիվ գիտնականներ, որոնք աշխատում են հանրապետության պետական, գիտական և բուհական համակարգում, անձնվիրաբար մասնակցում մեր նորանկախ հայրենիքի կառուցմանը:

Չնայած Ձեր բոլորած 85 տարիներին՝ Դուք այսօր էլ Ձեր անգնահատելի նպաստն եք բերում հայ գիտության զարգացմանը, հայոց նոր պետականության կառուցմանը: Համոզված ենք, որ Դուք դեռ մեծ աշխատանք եք կատարելու այդ հայրենամկեր ճանապարհին:

Սիրելի՛ հոբելյար, ցանկանում ենք Ձեզ քաջառողջություն, արևաշողություն, ստեղծագործական եռանդ, գիտական նոր ձեռքբերումներ»:

**Ռ. Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ ՀՀ ԳԱԱ պրեզիդենտ, ակադեմիկոս
Յու. Մ. ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ ՀՀ ԳԱԱ ՀՀԳԲ ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս**

ՀՀ պաշտպանության նախարար Սեյրան Օհանյանը հունիսի 19-ին, ծննդյան 85-րդ տարեդարձի առթիվ, ընդունել և շնորհավորել է դոկտոր, ԱՌՀԻ-ի պետի խորհրդական Նիկոլայ Յովհաննիսյանին, բարձր գնահատել անվանի գիտնականի մեծ ավանդը հայրենական գիտության զարգացման գործում և ընդգծել, որ նրա նման հայրենամկեր, գրագետ և վելուծական խոր մտածողություն ունեցող անձնավորություններն են օրինակ ծառայում երիտասարդ սերնդի ճիշտ և հայեցի դաստիարակության համար:

Հայրենավեր մեծ գործունեության համար նախարար Սեյրան Օհանյանը մեծամուկ գիտնականին պարգևատրել է ՀՀ ՊՆ «Դրաստամատ Կանայան» գերատեսչական մեդալով:

Տրոյական պատերազմը...

➤6 ցույցում մասին գերմանա-ռուսական համաձայնագրի մեջ:

Ռուսաստանի և Գերմանիայի միջև նոր բանակցություններ կայացան 1994-ին, և գերմանական կողմը առաջ քաշեց «նոտ 200 հազար թանգարանային ցուցանմուշների, երկու միլիոն գրքերի և երեք կիլոմետր արխիվային նյութերի» խնդիրը, որոնք դեռևս գտնվում են Ռուսաստանում:

Սակայն փորձագետների միահամուռ կարծիքով պատերազմի ժամանակ մշակութային արժեքների ռուսական կորուստներն այնքան մեծ են, որ ընդհանրապես անհնար է հաշվարկել: Այնպես որ դեռ հարց է, թե ում կորուստներն են շատ:

Իմանալով գանձի նոր հասցեն՝ պաշտոնական թուրքիան անմիջապես հայտարարեց «Պրիյամուսի գանձի» նկատմամբ իր հավակնությունների մասին: 21-րդ դարի սարկիլը, որտեղ Շլիմանը հայտնագործեց Տրոյան, մինչև օրս թուրքիայի տարածքն է:

1994 թվականի հոկտեմբերի վերջերին Մոսկվայի Պուշկինի անվան կերպարվեստի թանգարանի երկրորդ հարկում արտասահմանյան, ռուս մասնագետների ու փորձագետների համար կազմակերպվեց «Պրիյամուսի

գանձի» ցուցադրությունը: Բոլորի եզրակացությունը միանշանակ էր. «Ինչ որ իրենք տեսան, իսկական էր, ապօրինի է և անգին»:

Գանձը այսօր գտնվում է Ռուսաստանում: Այն վերադարձնելու խնդրում անչափ շահագրգռված են Գերմանիան և Թուրքիան: Առաջինը նրա համար, որ «Պրիյամուսի գանձը» պեղել, հայտնաբերել և Բեռլինին է ընծայել ազգությամբ գերմանացի Հենրիխ Շլիմանը: Երկրորդը նրա համար, որ գանձը գտնվել է այսօրվա Թուրքիայի տարածքում:

Իհարկե, օրենքներ կան նաև նման իրավիճակների և պարագաների համար: Օրենքը՝ օրենք, կարգը՝ կարգ, սակայն, ինչպես ասում են՝ աշխարհս խիստ փոփոխական է: Եվ բացառված չէ, որ ի հայտ գան նոր պահանջատրեր և հայցվորներ:

Այնպես որ, ինչպես պարզվում է, Տրոյական պատերազմը դեռ չի ավարտվել: Այն շարունակվում է նաև այսօր... Ուրիշ են միայն գործող անձինք, ռազմական գործողությունների թատերաբեմի վայրն ու դիրքը: Պատկերացրեք, եթե վաղը թուրք հնագետները գտնեն Գագիկ Ա հայոց արքայի արձանը ու տեղադրեն Ստամբուլի թանգարանում, որպես սեփական տարածքում գտնված հուշարձան:

Արահամ Ֆոքսմանը ճանաչում է Հայոց ցեղասպանությունը

Ամերիկայում հրեական Հակազրպարտչական լիգայի (Anti-Defamation League) գործադիր տնօրեն Արահամ Ֆոքսմանը, ով յոթ տարի խուսափողական դիրքորոշում էր դրսևորում Հայոց ցեղասպանության նկատմամբ, հրապարակայնորեն խոստովանել է, որ հայ ժողովրդի հանդեպ թուրքիայում կազմակերպված սպանող ցեղասպանություն է եղել: Այս մասին տեղեկացնում է «Ամբարեզ» պարբերականը:

Ելույթ ունենալով Սաֆֆուլի համալսարանի իրավաբանական դպրոցի շրջանավարտների դիպլոմների հանձնման արարողության ժամանակ՝ հրեական կազմակերպության ղեկավարը հայտարարել է. «*Եթե 1915 թ., երբ իրականացվում էր Հայոց ցեղասպանությունը, գտնվեին խիզախ մարդիկ, եթե միջազգային միջամտություն լիներ, երբ զանգվածային սպանություններ էին իրագործվում Կամբոջայում, Բոսնիայում և Ռուանդայում, միլիոնավոր անմեղ մարդկանց կյանք կփրկվեր*»:

Ֆոքսմանի հիշյալ հայտարարությունը հակադրվում է Հակազրպարտչական լիգայի՝ 2007 թ. հնչեցված հայտարարությանը, որտեղ ասվում էր, որ թուրքական կառավարության գործողություններն ընդամենը «ցեղասպանությանը հավասարազոր հետևանքների» են բերել: Ամերիկայի Հայ դատի գրասենյակի Մասաչուսեթսի բաժնի ղեկավար Հերման Պուրոտյանը նշել է, որ Ֆոքսմանի դիրքորոշումը դրական փոփոխություն է:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքը հայտարարում է թորոս թորամանյանի անվան մրցանակաբաշխություն: Մրցանակը շնորհվում է վերջին 4 տարվա ընթացքում հրատարակված գիտական հիմնարար աշխատությունների համար, որոնք վերաբերում են հայկական ճարտարապետության ուսումնասիրությանը: Մրցանակաբաշխությանը կարող են մասնակցել ինչպես Հայաստանի Հանրապետության, այնպես էլ արտերկրի գիտնականները: Առաջադրված աշխատությունները՝ համապատասխան հիմնավորմամբ, սույն հայտարարության հրապարակումից երկու ամսվա ընթացքում ներկայացվում են ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք հետևյալ հասցեով. 0019 Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24, հեռ. 52-77-22:

ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն ՊՈԱԿ-ը հայտարարում է մրցույթ հետևյալ թափուր տեղերի համար.

Կենդանաբանության ինստիտուտ՝

Ողնաշարավոր կենդանիների կենդանաբանության լաբորատորիայի վարիչ

Միջատաբանության և բնահողի կենդանաբանության լաբորատորիայի վարիչ

Գենետիկայի լաբորատորիայի վարիչ

Կենդանիների վարքի լաբորատորիայի վարիչ

Կենդանաբանության թանգարանի վարիչ

Հիդրոէկոլոգիայի և ձկնաբանության ինստիտուտ՝

Հիդրոէկոլոգիայի բաժնի վարիչ

Ջրակենսաբանության բաժնի վարիչ

Ձկնաբանության բաժնի վարիչ:

Ամիրաժեշտ փաստաթղթերը հայտարարության օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում պետք է ներկայացնել հետևյալ հասցեով՝ 0014, Երևան, Պարույր Սևակի 7, ՀՀ ԳԱԱ կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն ՊՈԱԿ: Տեղեկությունների համար դիմել հետևյալ հեռախոսահամարով (374 10) 28-16-01, 091 36-92-92:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24թ, հեռ. 56-80-14:

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է տպագրության՝ 23.06.2015 թ.:
Տպաքանակը՝ 500: noravyan@mail.ru

"ТИТУЛОН" ("Hayka") razeta HAH PA